

MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI KAPSAMINDA İDARİ YARGIDA ISLAH

*(Amendment In The Administrative Jurisdictions In Context Of Right
To Access To Court)*

İbrahim ÇINAR¹

ÖZ

6459 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik öncesi idari yargıda ıslah yolunun olmaması nedeniyle pek çok sorunlarla karşılaşmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından (AİHM) Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları ve 1982 Anayasası'nın 90. maddesinin değiştirilmesine rağmen idare mahkemelerince ıslah yolu uygulanmamıştır.

Bu çalışmada öncelikle idari yargıda davanın ıslah edilememesinden kaynaklanan sorunlara, doktrinindeki tartışmalara ve bu konuda mahkemelerce verilen kararlara yer verilip mahkemeye erişim hakkı kapsamında ortaya çıkan sorunlara değinilecektir. Bilahare konuya Anayasa Mahkemesi ve AİHM'in yaklaşımı aktararak 6459 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemeye yer verilecektir. Son olarak bu konuda karşılaşılabilecek sorunlar ve çözüm önerileri belirtilerek, idari yargı alanına katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Islah Yolu, İdari Yargı, Mahkemeye Erişim Hakkı, Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi.

ABSTRACT

There have been many problems encountered due to the absent of "the rule of amendment" in the administrative jurisdiction before the legal amendment with the Law No. 6459. Even though the violations decisions of the European Court of Human Rights (ECHR) against to the Turkey and the Constitutional amendments in the 1982 Constitution article 90, the Administrative Courts didn't implement of the "rule of the amendment".

In this study, first of all focus on the problems encountered amendment of the case in the administrative Jurisdictions, debates on doctrine and

¹ Anayasa Mahkemesi Raportörü, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, ibrahim.cinar@anayasa.gov.tr.

decisions of courts, in context of the right to access to court. Subsequently, we will try to explain to approach of the Constitutional Court and ECHR, with the legal amendment of Law No. 6459. Finally, we define to problems and solutions encountered in practice and tried to contribute to administrative jurisdictions area.

Keywords: the Rule of Amendment, Administrative Jurisdiction, Right to Access to Court, Individual Application, Constitutional Court.

GİRİŞ

Bilindiği üzere her hukuk düzeninin kendine özgü bir yargılama usulü bulunmaktadır. İdari yargı alanında yapılan yargılamalarda uyulacak usul kuralları diğer yargı alanlarında uygulanan usul kurallarından farklıdır. İdari yargının yargılama usulünde uygulayacağı usul kuralları 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda düzenlenmiştir. Yine idari yargı kolunda olan askeri yüksek idare mahkemesinin de ayrı bir yargılama usulü kanunu bulunmakta olup bu kurallar 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda belirtilmiştir.

2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile 1602 sayılı Kanun'un 56. maddesinde bazı istisnai hallerde bu kanunlarda hüküm bulunmayan hallerde diğer yargılama usülleri kanunlarına yollama yapılarak uygulamada karşılamak sorunların çözüm alanı genişletilmek istenilmiş ise de, uygulamada hangi hallerde bu kuralların uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ihtilaflar ve farklı uygulamalarla karşılaşmıştır. Bu kapsamda mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakameleri Kanunu'na yollama yapılan hükümlerin anılan kanunların belirtilen maddelerinde sayılan durumlar dışındaki hallerde uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tartışmalar yoğunlaşmış ve medeni yargılama hukukunda uygulama alanı bulan davanın ıslahı kurumunun idari yargıda uygulanıp uygulanamayacağı hususu en çok tartışılan konuların başında yer almıştır.

Davanın ıslahı konusundaki yaşanan sorunlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına da yansımış ve özellikle tam yargı davalarında maddi tazminat miktarının dava açıldıktan sonra ıslah yoluyla arttırılamaması sonucunda mağdur olan kişiler tarafından yapılan başvurularda ülkemiz aleyhine ihlal kararları verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 90. maddesinde yasa koyucu tarafından yapılan değişiklikle AİHM içtihadı doğrultusunda uyuşmazlıkların çözüme kavuşturularak hak ihlallerinin giderilmesi amaçlanmış ise de mahkemelerce bu yol işletilerek bu konuda yaşanan sorunlar çözüme kavuşturulamamıştır.

Bunun üzerine söz konusu mağduriyetlerin giderilmesi ve AİHM içtihadına uyumlu normların geliştirilmesi kapsamında yapılan yasal değişikliklerle 2577 sayılı Kanun'a ve 1062 sayılı Kanun'a 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1.,3.,4., ve 5. maddeleri ile eklemeler yapılmış ve böylece tazminat miktarının ıslah yoluyla arttırılmasına imkân sağlanmıştır.

Söz konusu değişikliğin yürürlüğe girmesinden önceki dönemde idari yargıda davanın ıslah edilememesinden kaynaklanan sorunlar Anayasa Mahkemesinin hem iptal ve itiraz davalarına hem de bireysel başvurulara konu olmuştur. Anayasa Mahkemesince yapılan soyut norm denetiminde medeni yargılama hukukuna ilişkin olarak açılan davalarda davanın ıslah edilmesine imkan sağlanırken, idari yargı alanında davanın ıslahına cevaz verilmemiştir. Bununla birlikte bireysel başvuru yolunda Anayasa Mahkemesince AİHM içtihadı benimsemiş ve tazminat miktarının arttırılamaması, aleyhe hükmedilen vekalet ücreti ile 6459 sayılı Kanun'un uygulamasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle yapılan başvurularda mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine dair ihlal kararları verilmiştir.

Bu çalışmada öncelikle 6459 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik öncesinde davanın ıslahı kurumunun idari yargıda uygulanıp uygulanmayacağı konusunda doktrinde yapılan tartışmalara ve bu konuda yüksek mahkemelerce verilen kararlara yer verilip mahkemeye erişim hakkı kapsamında ortaya çıkan sorunlara değinilecektir. Bilahare konuya Anayasa Mahkemesi ve AİHM'in yaklaşımı aktarılarak 6459 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemeye yer verilecektir. Son olarak söz konusu düzenleme nedeniyle uygulamada karşılaşılabilecek sorunlar ve çözüm önerileri hakkında bilgi verilerek uygulamaya katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

I. DAVANIN ISLAHI

Islah; eksiklikleri tamamlama, iyileştirme, değiştirme, düzeltme anlamında kullanılan arapça kökenli bir kelimedir². Yargılama usulü bakımından ıslah ise; dava sürecinde tarafların yaptıkları hatalarının düzeltilerek adaletli karar verilmesini sağlamaya yönelik olarak yapılan işlemler şeklinde tanımlanabilir³.

A. Genel Olarak Davanın Islahı

Islah kurumu medeni yargılama hukukunun bir konusu olması itibarıyla öncelikle genel olarak ıslah kurumuna yer verilmesi daha sonra idari

2 BİLGİN Mahmut, **Hukuk Yargılamasında Islah**, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 1., TUTUMLU Mehmet Akif, **Medeni Usul Hukukunda Islah**, 3.Baskı Seçkin Yayınevi, Ankara,2015, s. 17.

3 YILMAZ Ejder, **Medeni Yargılama Hukukunda Islah**, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2011, s. 47.

yargı alanındaki ıslah kurumunun aktarılması yerinde olacaktır.

Hukuk usulünün genel ilkelerinden biri olan “teksif ilkesi” gereğince taraflar bütün iddia ve savunma nedenlerini belli bir usul kesiti içinde ileri sürmek zorundadır⁴. Genel kural olarak davanın belli bir aşamasından sonra ibraz edilen belge ya da deliller mahkemece kabul edilmez. “İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı” uyarınca ön inceleme aşamasından sonra iddia ve savunma genişletilemez veya değiştirilemez. Bu kural 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 141. maddesinin birinci fıkrasında⁵ düzenlenmiş olup maddenin ikinci fıkrasında da bu genel kuralın istisnası olarak ıslah ve karşı tarafın muvafakatına ilişkin hükümlerin saklı tutulacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Bilindiği üzere bazen tarafların hukuku tam olarak bilememelerinden veya ilk kez bir dava açmaları nedeniyle acemiliklerinden ya da unutkanlık ve dalgınlık gibi sebeplerle davacıların talep ve iddialarını tam olarak belirtememeleri⁶ ve bunun sonucunda hak kayıplarına uğramaları ihtimali bulunmaktadır.

Bu nedenle bu genel kuralın istisnalarına yer vermek ve hak kayıplarının önüne geçmek amacıyla usul kurallarında pek çok istisnalara yer verilmiştir⁷. Bu istisnaların başında da davanın ıslahı gelmektedir.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda bu konu özel olarak bir bölümde düzenlenmiştir. 6100 sayılı Kanun’un 176 ila 183. maddelerinde “İslah ve Maddi Hataların Düzeltilmesi” konusuna ilişkin hususlar detaylı olarak belirtilmiştir.

Bu kapsamda ıslahı tanımlayacak olursak 6100 sayılı Kanun’un 176. maddesinde de belirtildiği üzere, “*tarafların yapmış oldukları usul işlemlerinin kısmen veya tamamen düzeltilmesine ilişkin işlemler*”, olarak tarif edebiliriz⁸. İslah davanın taraflardan biri tarafından yapılmış bir irade beyanı

4 PEKCANİTEZ Hakan / ATALAY Oğuz/ ÖZEKES Muhammet, **Medeni Usûl Hukuku**, 12. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara,2011, s. 254., YILMAZ, s. 45.

5 6100 sayılı Kanun’un “İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi” başlıklı 141. maddesi şöyledir;

“**MADDE 141-** (1) *Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez.*

(2) *İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi konusunda ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati hükümleri saklıdır.*”

6 YILMAZ, s. 45.

7 ÖZELÇİ Aytaç / SİMİL Cemil, “İdari Yargının İşlevi Yönünden İslah Kurumu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı, İzmir,2009, s.1723., YILMAZ, s. 46.

8 KURU Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Cilt:4, Demir Demir Yayınevi İstanbul,

olup bu beyana karşı tarafın rızası ya da Mahkemenin kabul şartı gerekmez⁹.

6100 sayılı Kanun'un 176. maddesinde belirtildiği gibi, davanın ıslahı sadece bir kez talep edilebilir. Kanun'un 177. maddesindeki hükme göre de tahkikat aşamasının sona ermesine kadar ve yazılı ya da sözlü olarak yapılabilir. Yine 180. maddesinde belirtildiği gibi davanın bütünüyle ıslahı talep edilebileceği gibi, 181. maddesindeki hükme göre kısmen de talep edilmesi mümkündür.

Genel olarak ıslah yoluna uygulamada en çok istem sonucunun artırılması için başvurulmaktadır. Mülga 1086 sayılı Kanun'un 87. maddesinin son cümlesinde yer alan "*Müddeabih ıslah yolu ile tezyid edilemez*" hükmü Anayasa Mahkemesinin 20/7/1999 tarihli ve E.1999/1, K.1999/33 sayılı kararı¹⁰ ile iptal edilmeden önce bu hüküm öğretide çok tartışılmıştır. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi bazen acemilik bazen dalgınlık bazen de hukuku bilmeme nedeniyle davacıların dava dilekçesinde, dava konusu miktarı düşük ya da yanlış gösterdiği durumlarda veya tazminat davalarında zararın tam olarak belli olmadığı hallerde veya bilirkişi raporları sonucunda dava konusu miktarla bilirkişi raporu ile tespit edilen zarar miktarının farklı olması gibi durumlarda ıslah yoluyla yanlışlığın ya da eksikliğin giderilerek miktarın düzeltilmemesi elıştırı konusu olmuştur. Öğretide de ıslahın özü gereği bu gibi durumlarda da ıslahın uygulanabilmesi ve davacıların gerçek durumu davalarına konu yapmalarına imkan verilmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüştür¹¹.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararından önce davacıların yeni gelişen duruma göre dava konusu miktarın arttırılabilmesi için hukuk mahkemelerinde yeni bir dava açmaları gerekmektedir. Bu durum davacılar açısından yeni bir dava masrafı, mahkemeler açısından da iş yükünü arttıran bir sebep olarak karşımıza çıkmakta ve usul ekonomisine olumsuz etki yapmaktaydı. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi itiraz konusu kuralı Anayasa'nın 141. maddesine aykırı bularak iptal etmiştir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesince söz konusu kural bir hakkın elde etmesini zorlaştırdığı için hukuk devleti ilkesine aykırılığı nedeniyle Anayasa'nın 2. maddesine, davacıyı ikinci kez dava açmaya zorladığı için hak arama özgürlüğüne aykırılığı sebebiyle de söz konusu düzenleme Anaya-

2001, s.3965., KURU Baki / ASLAN Ramazan / YILMAZ Ejder, 2014 Medeni Usul Hukuku, 25. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2014, s. 531., PEKCANİTEZ/ ATALAY/ ÖZEKES, s. 401.

9 YILMAZ, s.52, ÖZELÇİ / SİMİL, s.1724., TUTUMLU, s.334.

10 Anayasa Mahkemesinin 20/7/1999 tarihli ve E.1999/1, K.1999/33 sayılı karar için bkz. Erişim Tarihi: 27/12/2013. http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1490&content=

11 ÖZELÇİ / SİMİL s.1724-1725.

sa'nın hem 36. maddesine hem de 13. maddesine de aykırı bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesinin söz konusu iptal kararı ile birlikte medeni yargılama hukukunda ıslah ile talep sonucunun arttırılması imkânına kavuşulmuştur.

B. İdari Yargıda İslah

İdari yargı alanında medeni yargılama usulünde olduğu gibi "*iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı*" bulunmaktadır¹². 2577 sayılı Kanun'un 16. maddesinin dördüncü fıkrasında; "*taflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler.*" hükmü yer almaktadır.

Bununla birlikte idari yargılama usulünde, davalı idarenin hiç gösterilmemesinin veya yanlış gösterilmesinin bir önemi bulunmamaktadır. Uygulamada şayet davacı hasmı yanlış göstermiş ise 2577 sayılı Kanun'un 15. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi hükmü uyarınca Mahkeme dava dilekçesini gerçek ve doğru hasma tebliğ etmektedir. Bununla birlikte mahkeme davacının gösterdiği hasımdan başka hasmı belirleyebilme yetkisine de haizdir. Öte yandan uygulamada pek görülmesi bile davacı yanlış gösterdiği davalı hasmı dilekçe vererek kendisi de değiştirebilir. Bu konuya ilişkin bir engel bulunmamaktadır. Bu nedenle adli yargıdan farklı olarak idari yargıda davanın tarafları yönünden iddianın değiştirilmesi yasağı uygulanmaz¹³.

İslah medeni yargılama usulünde olduğu gibi idari yargılama usulünde de en çok istem sonucundaki değişiklik için müracaat edilen bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. İslaha en çok açılan tam yargı davalarında bilirkişi raporlarında tespit edilen zararın talep edilen zarar miktarından fazla olması halinde başvurulmaktadır. İdari yargıda iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağını düzenleyen 2577 sayılı Kanun'un 16. maddesinin dördüncü fıkrası hükmünde de belirttiği üzere dava açma süresinin sona ermesiyle başlar. Şayet davacılar 60 günlük genel dava açma süresinin 30. günü dava açmışlar ve daha sonra dava açma süresi sona ermeden kalan 30 günlük süre içinde mahkemeye müracaat ederek istem sonucunda talep edilen tazminat miktarını arttırmak, tazminata faiz yürütülmesi-

12 Aksi yöndeki görüşler için bkz. GÖZÜBÜYÜK Şeref / TAN Turgut, **İdare Hukuku**, Cilt:2, 5. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2012, s.728., ÖZCAN Elvin Evrim, "*İdari Yargılama Hukukunda İslah*" **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Ankara, 2011, S. 92, s. 229., Söz konusu görüşe iştirak edenlerce; istemle bağlı olma kuralının idari yargı mevzuatında yer olmadığı, bu nedenle uygulanması zorunlu bir ilke olmadığı, ancak idari yargı yerlerinin tazminat ve faiz konusunda bunu hukukun genel ilkesi olarak uyguladıkları savunulmaktadır.

13 KAYA Cemil / AKCAN Recep, "*Medeni ve İdari Yargıda Dava ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı*", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, (ÜHF)M) Cilt: LXVII, S. 1-2, İstanbul, 2009, s.136., YILMAZ, s.633.

ni talep etmek, maddi tazminatın yanında manevi tazminat talebinde de bulunmak gibi taleplerde bulunarak yazılı bir dilekçeyle ilk açılan davaya ilgi kurmak suretiyle istem sonucunu genişletmelerinin imkan dahilinde olduğu değerlendirilmektedir. Bu görüşü destekleyen Danıştay kararı bulunmaktadır¹⁴. Bu dosyada Danıştay davacının dava açma süresi içinde istem sonucunu genişleten talebi hakkında karar vermeyen mahkeme kararını, talebin dava açma süresi içerisinde yapıldığı ve davanın genişletilmesi kapsamında değerlendiremeyeceği gerekçesiyle bozmuştur.

Bununla birlikte Danıştayın aksi yönde kararı da mevcuttur. Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun eski tarihli bir kararında davanın ilk önce işe son verme işlemine karşı açıldığı bilahare dava açma süresi içerisinde verdiği dilekçe ile taleplerini genişlettiği, idari davalarda ıslahın mümkün olmadığından ikinci dilekçe ile belirtilen talepler incelenmesizin ilk dilekçedeki taleplerle davanın esasının incelenmesine karar verilmiştir. Danıştayın bu kararı ile idari yargıda davanın genişletilmesini mutlak bir yasak şeklinde kabul ettiği anlaşılmaktadır¹⁵.

Öte yandan Danıştayın dava açma süresi nazara alınmaksızın ilk dilekçe sonrası verilen dilekçelerle yapılan talepleri davanın genişletilmesi kapsamında görerek verdiği karar da mevcuttur¹⁶. Bu davada Danıştay bir idari işlemin iptali istemiyle açılan davada daha sonra davacı tarafından verilen ikinci bir dilekçe ile tazminat isteminde bulunulamayacağına karar vermiştir. Danıştay tarafından aynı yönde verilmiş pek çok karar mevcuttur.

Danıştayın istikrar kazanmış içtihadına göre, dava açma süresi geçtik-

- 14 Danıştay Onikinci Dairesinin 2/2/2005 tarihli ve E. 2002/2239, K. 2005/169 sayılı kararında özetle; "... Kararın, davacının yasal faiz istemine yönelik kısmına gelince; mahkemeye, davacının dava dilekçesinde yasal faiz isteminde bulunmaması nedeniyle dilekçedeki istemleri ile bağlı olması ve bu isteminin sonradan genişletilemeyeceği ve ek talepte bulunulmayacağı gerekçesiyle faiz isteminin yerinde görülmemekle bu hususta hüküm kurulmamış ise de; davacının iş akdinin feshine ilişkin işlemin iptaline dair kararın 13/12/1999 tarihinde tebliği üzerine 29/12/1999 tarihli dilekçesiyle, iptal kararının uygulanması ve açığa kaldığı sürede ödenmeyen aylık ve ikramiye ve sair ücretlerinin ödenmesi istemiyle idareye yaptığı başvurusunun 4/1/2000 günlü işlemle reddi üzerine 2/2/2000 tarihinde açtığı davada, dava dilekçesinde görevden alındığı döneme ilişkin aylık ve sair ücretlerinin ödenmesine karar verilmesini istediği, bilahare söz konusu ücretlerinin yasal faizi ile birlikte ödenmesi istemiyle 9/2/2000 tarihinde kayda geçen ek dilekçeyle istemde bulunduğu anlaşılmış olup, yasal faizin 60 günlük dava açma süresi içinde mahkeme kaydına geçen dilekçeyle talep edilmiş olması karşısında, söz konusu talebin davayı genişletme olarak kabulü mümkün olmadığından yasal faiz istemi konusunda hüküm kurulmamasına ilişkin kısmı yönünden idare mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir..." şeklinde gerekçelere yer verilmiştir. Danıştay Dergisi Yıl: 2005, Sayı:110, s.351-353 Aktaran: KAYA / AKCAN, s.137.
- 15 Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun 28/1/1969 tarihli ve E. 1969/192, K. 1969/843 sayılı kararı, Danıştay Kararlar Dergisi, Yıl:1970, Sayı:135-138, s. 66. Aktaran: KAYA / AKCAN, s.137.
- 16 Danıştay Beşinci Dairesinin 24/3/1986 tarihli ve E. 1982/3012, K. 1986/363 sayılı kararı. Danıştay Dergisi, Yıl:1987, Sayı: 64-65, s. 183-184 Aktaran KAYA / AKCAN, s.137.

ten sonra savunmaya cevap dilekçeleri¹⁷ ile ya da ek dilekçeler¹⁸ ile veya dilekçe ret kararı üzerine yenilenen dilekçelerle ilk dilekçedeki iddiaların genişletilmesi mümkün değildir. Buna karşılık dilekçe ret kararı üzerine yenilenen dilekçede ilk dilekçede yer alan taleplerin açılımı yapılmış ve muğlaklıklar giderilmiş ise bu husus davanın genişletilmesi kapsamında görülmemektedir¹⁹. Öte yandan başlangıçta adli yargıda açılan tam yargı davalarında verilen görev ret kararı üzerine tazminat miktarı değiştirilerek idari yargıda dava açılması halinde bu durumun davanın genişletilmesi kapsamında olduğuna²⁰ dair kararlar olduğu gibi, bu durumun davanın genişletilmesi kapsamında olmadığı²¹ yönünde verdiği kararlar da mevcuttur²².

Danıştayın davanın genişletilmesi kapsamında gördüğü kararlarında esas aldığı konu idari yargıda ıslah kurumunun uygulanamayacağı gerekçesine dayanmaktadır. Danıştaya göre 2577 sayılı Kanun'un 31. mad-

- 17 Bu konudaki kararlar için bkz. Danıştay Beşinci Dairesinin 09/3/2009 tarihli ve E. 2009/973, K. 2009/1073 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl: 2009, Sayı: 122, s. 286- 287; Danıştay Üçüncü Dairesinin 10/12/1997 tarihli ve E. 1996/5654, K. 1997/4438 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Onuncu Dairesinin 10/11/1994 tarihli ve E. 1993/1403, K.1994/5633 sayılı kararı Danıştay Dergisi, Yıl:1996, Sayı: 90, s. 1043- 1047. Aktaran KAYA / AKCAN, s.138.
- 18 Bu konudaki kararlar için bkz. Danıştay Üçüncü Dairesinin 17/11/1994 tarihli ve E. 1994/1380, K. 1994/377 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Beşinci Dairesinin 13/6/1984 tarihli ve E. 1979/1277, K.1984/2737 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Atıncı Dairesinin 21/11/1984 tarihli ve E. 1981/318, K. 1984/3081 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Sekizinci Dairesinin 28/2/1983 tarihli ve E. 1981/1666, K. 1983/301 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl:1984, Sayı:52- 53,s.364- 365; Danıştay Sekizinci Dairesinin 05.06.1990 tarihli ve E. 1989/309, K. 1990/655, sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl: 1991, Sayı:81, s. 259- 262; Danıştay Beşinci Dairesinin 23.06.1999 tarihli ve E. 1998/126, K. 1999/2202 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl:2000, Sayı:101, s.385- 394 ve Danıştay Dergisi, Yıl: 2000, Sayı: 102, s. 302- 311; Danıştay Sekizinci Dairesinin 16/11/2000 tarihli ve E. 2000/746, K. 2000/7644 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl: 2003, Sayı:105, s. 442- 445. Aksi yönde kararlar için bkz. Danıştay Onuncu Dairesinin 8/3/1989 tarihli ve E. 1989/307, K. 1989/523 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl: 1990, Sayı:76- 77, s. 761- 763; Danıştay Altıncı Dairesinin 4/6/1970 tarihli ve E. 1969/1055, K. 1970/1492 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl:1971, Sayı: 2, s. 202- 203. Aktaran: Kaya, Akcan, 2009, 138.
- 19 Danıştay Onuncu Dairesinin 23/5/1990 tarihli ve E. 1988/2878, K. 1990/1143 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl: 1991, Sayı: 81, s. 353-354. Aktaran: Kaya, Akcan, 2009, 138.
- 20 Danıştay Onikinci Dairesinin 9/3/1966 tarihli ve E. 1966/468, K. 1966/866 sayılı kararı, Danıştay Onikinci Daire Kararları, Birinci Kitap, Cilt: II, Ankara 1976, s. 198; Danıştay Onuncu Dairesinin 16/6/1998 tarihli ve E. 1996/10203, K. 1998/2643 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Yıl:1999, Sayı: 98, s. 552-554. Aktaran: Kaya, Akcan, 2009 Aktaran KAYA / AKCAN, s. 138.
- 21 Danıştay Sekizinci Dairesinin 4/3/2003 tarihli ve E. 2002/3512, K. 2003/974, sayılı kararı, Danıştay Kararlar Dergisi, Yıl:2003, Sayı:2, s.276-277; Danıştay Onbirinci Dairesinin 27/2/2004 tarihli ve E. 2001/4405, K. 2004/943 sayılı kararı, Danıştay Kararlar Dergisi Yıl:2004, Sayı:5, s.331-334; Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 12/1/2001 tarihli ve E. 1999/1172, K. 2001/1 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Altıncı Dairesinin 26/6/2006 tarihli ve E. 2004/3762, K.2006/3413 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası; Danıştay Sekizinci Dairesinin 25/4/2001 tarihli ve E. 2000/3359, K. 2001/1915 sayılı kararı, Danıştay Bilgi Bankası, 138. Aktaran KAYA / AKCAN, s.138
- 22 Aktaran KAYA / AKCAN, s.139.

desinin²³ atıfta bulunduğu mülga 1086 sayılı Kanun'a ilişkin hususların maddede sayma yoluyla belirtilen hususlara ilişkin olduğu, bu maddede sayılanlar arasında davanın ıslahının yer almadığı, dolayısıyla ıslah kurumunun idari yargıda uygulanamayacağı yönündedir.

Bu konu Anayasa Mahkemesine de taşınmıştır²⁴. Emniyet güçlerinin açtığı ateş sonucunda bir kişinin öldüğü olayda idarenin hizmet kusuru bulunduğu ileri sürülerek açılan tazminat davasında, ölenin yakınları tarafından 7/11/2000 tarihinde polis memurunun silahından atılan kurşunun maktulün ölümüne sebebiyet verdiği ve bu sebeple olayda davalı idarenin hizmet kusuru bulunduğundan bahisle 25.500.000.000-TL manevi, 15.000.000.000-TL maddi olmak üzere toplam 40.500.000.000-TL'nin olay tarihinden itibaren yasal faiziyle birlikte tazminine karar verilmesi talep edilmiştir.

Mahkemece davacıların davalı idareye tazminat ödenmesi istemiyle yaptıkları başvuru tarihi olan 22/10/2001 tarihi itibarıyla (ve bu tarihten itibaren) davacıların uğradığı destekten yoksun kalma (gelir kaybı) tazminat miktarının hesaplanması bakımından dosya üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmış, dosyaya sunulan bilirkişi raporu neticesinde baba için 9.969.614.472-TL; anne için 9.251.786.872-TL kazanç kaybı hesaplanmış ve bu rapor taraflara tebliğ edilmiştir. Bunun üzerine davacı vekilinin 5/4/2004 tarihli bilirkişi raporuna itiraz dilekçesini takiben 20/5/2004 tarihli dilekçesi ile davanın netice-i talebine yönelik ıslah talebinde bulunulmuş ve 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde ıslah kurumu sayılmadığı için idari yargıda içtihat haline gelen kararlarla ıslah taleplerinin kabul edilmediği, oysa adli yargıda görülen haksız fiille ilgili bir davada ıslah yoluyla dava konusu miktarın arttırılmasına imkân bulunmakta iken, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesindeki hükme istinaden dava konusu miktarın idari davalarda ıslah edilememesinin Anayasa'nın kişilerin yasa önündeki eşitliği ilkesine ve bu nedenle kuralın Anayasa'nın 2. ve

23 Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanununun uygulanacağı haller: *"Madde 31 – 1. Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda; hâkimin davaya bakmaktan memnuniyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sukununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemler ile elektronik işlemlerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır. (Ek cümle: 5/4/1990 - 3622/11 md.; Değişik:10/6/1994-4001/14 md.) Ancak, davanın ihbarı ve bilirkişi seçimi Danıştay, mahkeme veya hakim tarafından re'sen yapılır.⁽¹⁾ 2. Bu Kanun ve yukarıdaki fıkra uyarınca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa atıfta bulunulan haller saklı kalmak üzere, vergi uyumsuzluklarının çözümünde Vergi Usul Kanununun ilgili hükümleri uygulanır."*

24 Çalışmada bahsi geçen dava Anayasa Mahkemesinin 12/6/2008 tarihli ve E.2004/103, K.2008/121 sayılı kararından özetlenerek aktarılmıştır. Karar metni için bkz. Erişim Tarihi:27/12/2013. http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2641&content=

10. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Davacı vekilinin itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasını ciddi bulan Mahkeme, iptali için başvurmuştur.

Anayasa Mahkemesince oyçokluğu ile verilen kararda²⁵ 2577 sayılı Kanun'un itiraza konu 31. maddesinde mahkemece yargılama yapılırken bazı usul işlemlerinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacağını öngörüldüğü halde, dava açıldıktan sonra istenilen tazminat miktarının artırılması konusunda hukuk usulüne atıf yapılmadığı, dolayısıyla ıslah kurumunun idari yargılama usulünde uygulama alanı bulunmadığı vurgulanmıştır.

Mahkeme kararında ayrıca adli yargı ve idari yargı karşılaştırması yaparak kendine özgü yargı düzeni olan iki yargı yolunda geçerli usul kurallarının bunların uygulama biçimi farklılıklar göstereceği belirtildikten sonra 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda iptal ve tam yargı davaları tanımlanırken menfaatleri ihlal edilen ya da hakları muhtel olanlar tarafından açılan davalar vurgusu yapılarak, davadan önce oluşan idari işlem veya eylemlere yönelik olarak ilgililerin dava açma yolundaki kendi iradelerinin esas alındığı vurgusu yapıldıktan sonra davacıların dava açma iradelerini sergileyen dilekçelerde ve özellikle vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın gösterilmesi gerekliliğine yer verilmiştir.

Öte yandan mahkemece söz konusu kararda; dava süresinin kamu düzeninden görülerek kesin kurallara bağlandığına, tebligat ve cevap verme evresini oluşturan dilekçe ile savunmaların sayısı ve süresi sınırlandırıldığına, bu sürelerin geçmesinden sonra verilecek savunma veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edilemeyeceğine ve bu kuralların idari istikrar için gerekliliğine de vurgu yapılmıştır

Son olarak Mahkeme ıslah kurumuna 2577 sayılı Kanun'da yer verilmemesini, yasa koyucunun usul yasalarını belirlemedeki takdir yetkisi içinde olduğunu belirtildikten sonra hukuk yargılamasında bulunan tahnık, yemin, hali sabıka irca gibi kurumlara da yer vermeyen idari yargılama usulünün Anayasa'ya göre yasayla düzenlenen diğer usul yasaları gibi ilgili olduğu yargı yerinin özelliği ve gelişen yargılama koşullarına göre belirlenen bir sistem olduğu gözetildiğinde, her iki yargı sisteminde davacı ve davalı durumunda bulunanların aynı durumda bulunmadıkları

25 Anayasa Mahkemesinin 12/6/2008 tarihli ve E.2004/103,K.2008/121 sayılı kararı için bkz. Erişim Tarihi:27/12/2013.
http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2641&content=

ve bu nedenle de aynı yasa kurallarına tabi tutulmalarının gerekmediği yönünde gerekçelerine yer vermek suretiyle itiraza konu kuralın Anayasa'nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olmadığına karar verilmiştir.

Söz konusu karara muhalif kalan üyelerden üçü adli yargıda ıslaha cevaz veren iptal kararından bahisle idari yargı alanında tam yargı davalarında sürelerin adli yargıya nazaran kısa tutulması nedeniyle ek dava yolunun kapalı olduğu ve tazminat miktarının artırılmasından yararlanamama gibi dava konusu engelleyici kural nedeniyle, idari yargıda idari eylem nedeniyle ihlâl edilen hakkını tam yargı davasıyla talep edilen davacılar bakımından hak kaybına sebebiyet vereceği ve kuralın Anayasa'nın 2., 36., 125. ve 141. maddelerine aykırılığı olduğu görüşlerine yer verilmiş, ayrıca itiraz istemine konu kuralla HUMK'nun birçok usul hükümlerine yollamada bulunduğu halde, davanın ıslahının bundan istisna tutulmak suretiyle, gerçekte salt uğranılan zararın tam ve gerçek şekilde tazmini amacını güden ve bu yönü itibarıyla de adli yargıdaki tazminat davalarından -nitelik, süreler ve isimlendirilme hariç- öz itibarıyla farklılık göstermeyen tam yargı davaları yönünden "kısıtlama" öngören olumsuz bir düzenlemenin varlığı karşısında, eşitlik ilkesi bakımında da Anayasa'ya aykırı olduğu görüşlerine yer verilmiştir.

Karara gerekçe yönünden muhalif kalan bir başka üye ise; usul kanunlarında hak arama özgürlüğüne ilişkin meşru vasıta ve yollar vurgusunun yanısıra davacılar da bazı yükümlülükler getirildiği, kanunda belirlenen yöntemlere göre davacının dilekçesini düzenleyerek tazminat miktarını göstereceği, bu nedenle eksik olduğu öne sürülen maddenin hak arama özgürlüğüne aykırı olmadığı, kuralın Anayasa'nın 2., 36. ve 125. maddeleriyle çelişmediği ve itiraza konu kuralın eksik düzenleme nedeniyle Anayasa'nın 10. ve 142. maddelerine de aykırı olmadığı, sorunun idari yargı alanının ve yasama organının sorunu olduğu yönünde görüşlere yer verilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin bahsi geçen kararı öğretilerde bazı yönlerden eleştirilmiştir. Eleştirilere göre; Anayasa Mahkemesi bir usul kurumu olan ıslahın ne olduğu, hangi işlevi yerine getirdiği ve uygulama alanının ne olduğu gibi konularda eksik inceleme yaparak karar vermiştir. Mahkemenin bu konuyu incelerken daha önce mülga 1086 sayılı Kanun'un 87/son maddesini iptal ederken kullandığı²⁶ gerekçeleri bir kenara bıraktığı ve ıslah kurumunun işlevini yerine getirmesinde, maddi anlamda gerçekliğin ortaya konulmasındaki önemi dikkate almayarak bu usul kurallarını katı

26 Karar ve gerekçeler için bkz. Anayasa Mahkemesinin 20/7/1999 tarihli ve E.1999/1, K.1999/33 sayılı kararı, Erişim Tarihi: 27/12/2013.
http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1490&content=

yorumlamak suretiyle idari yargının işlevine ters yönde bir karar verdiği, yine bu kararı verirken idari yargının re'sen araştırma yapma ilkesinin de göz önünde bulundurmadiğı yönünde eleştirilmiştir²⁷.

Öğretide bir başka görüşe göre usul hukukunda geçerli olan biçimselliğin asla maddi anlamda gerçekliğin ortaya çıkmasına engel olmaması gerektiği, aksi bir düşüncenin benimsenmesi halinde bireylerin usul kurallarını bilmedikleri için haklarını kaybetmelerine sebebiyet vereceği ve bu durumun hukuk devleti anlayışıyla örtüşmeyeceği, usul kurallarının katı bir şekilde yorumlanmaması gerektiği, asıl amacın adalet hizmet olması ve usul kurallarının usulî hakkaniyet ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği yönünde savlar ileri sürülmüştür²⁸.

2577 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 2. fıkrasının (d) bendi hükmü uyarınca tam yargı davalarında talep edilen tazminat miktarının gösterilme zorunluluğu olmasına karşın, dava dilekçesinde belirtilen tazminat miktarının idari yargı yerlerini bağladığına ilişkin bir düzenleme bulunmadığından bahisle öğretide zarar tutarında meydana gelen artışların dilekçede belirtilen miktara ilave edilmek suretiyle hükmedilecek tazminat miktarı belirlenmesinde esas alınması gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüştür²⁹.

6100 sayılı Kanun'un 177. maddesinin ikinci fıkrası hükmü uyarınca medeni yargılama usulünde davanın ıslahı sözlü ya da yazılı olarak yapılması mümkün iken idari yargı alanında yazılı yargılama usulünün geçerli olması nedeniyle ıslah taleplerinin yazılı yapılması gerekir³⁰. İslah talebi medeni yargılama usulünde tahkikatın sona ermesine kadar yapılması mümkün iken³¹, idari yargılama usulünde dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarı karar verinceye kadar yapılabilir³².

İdari yargıda ıslah kurumunu dava türlerine yani iptal davalarında ıslah ve tam yargı davalarında ıslah şeklinde incelemenin yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Zira, davaların kendise özgü durumlarına göre ıslah kurumunun işlevi ve uygulanması bakımından farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle iptal davalarında ıslah ve tam yargı davalarında ıslah ayrı ayrı irdelenecek ve daha çok uygulamada tam yargı davalarında sorunlarla

27 ÖZELÇİ /SİMİL, s.1731-1734.

28 YILMAZ, s.46.

29 GÖZÜBÜYÜK Şeref / TAN Turgut, *İdare Hukuku*, Cilt:2, 5. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2012 s.728., ÖZGÜLDÜR Serdar, *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*, Yetkin Yayınevi, Ankara,1996, s.350-351., ÜNLÜÇAY Mehmet, *İdarenin Tazmin Borcu ve Enflasyon Olgusu*", *Danıştay Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 94, s. 8-10, ÖZCAN, s. 224-228.

30 KARAKUŞ Mehmet, *"İdari Yargıda İslah"*, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.17, Ankara,2014, s. 391.

31 TUTUMLU, 2015, s. 363.

32 KARAKUŞ, s.392.

karşılaşılması nedeniyle bu konuya yoğunlaşılacaktır. Yine temyiz ve karar düzeltme aşamasında ıslah konusu da ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

1. İptal Davalarında Islah Sorunu

İdare mahkemelerinde açılan bir iptal davasında hakim sadece davacı tarafından ileri sürülen hukuka aykırılık iddiaları ile sınırlı olarak uyuşmazlığı çözüme kavuşturamaz. Mahkeme dava dosyasındaki tüm bilgi ve belgeleri bir bütün olarak değerlendirerek karar verir. Bu kapsamda hâkim davacı tarafından ileri sürülmeyen hukuka aykırılık iddialarını da inceler hatta dosyada olmayan belge ve bilgiler için 2577 sayılı Kanun'un 20.maddesindeki re'sen araştırma ve inceleme yapma yetkisini kullanarak her türlü delili gerek davacıdan gerekse davalı idareden gerekse davalı olmayan başka bir idareden isteyebilir.

Bu nedenle iptal davalarında medeni yargılama usulünde olduğu gibi iddia ve savunmaların genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının pek uygulama alanı olmadığı değerlendirilmektedir. İptal davasında dava açma süresi kamu düzeninden sayıldığı için 2577 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki koşulları taşıyan davalar hariç davacı dava konusu ettiği işlemle birlikte başka bir işlemin iptalini de talep edemez. Bu konuda en çok sorunla karşılaşılan konulardan biri davacıların dava konusu işlemin iptaline ilişkin işleme karşı dava açarken bu işlemin dayanağı olan düzenleyici işleme karşı dava açılmasının unutulmasıdır. Davacılar dava süresi geçirildikten sonra düzenleyici işlemin de ıslah yoluyla iptalini talep edemezler. Şayet dava açma süresi geçmemiş ise davacı düzenleyici işlemin iptali istemiyle ayrı bir dava açabilir. Bu konudaki ikinci sorunlardan birisi ile iptal davası ile birlikte tam yargı davası açılmasının unutulmasında ya da tam yargı davası ile tazminat davası birlikte açılmış ancak faiz talebinde bulunmamış ise bunu da ıslah yoluyla talep etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bütün bu durumlarda da davanın ıslah yoluyla genişletilmesi mümkün değildir. Danıştayın yerleşik kararları bu yönde olup iptal davalarında ıslah kurumunu katı bir şekilde yorumlamaktadır³³.

Bununla birlikte iptal davası açma süresi içinde dava açılırken unutulmuş iptal davası ile birlikte tam yargı davası açma ya da talep edilen tazminatın miktarının güncellenmesi, maddi tazminata ilave manevi tazminat talebi veya talep edilen tazminata faiz talebinde bulunulabileceği değerlendirilmektedir.

İptal davalarında ıslah kurumunun olmadığı Danıştayın yerleşik içtihadı ile kabul edilmiştir. Bu konuda idare mahkemesinde açılan bir da-

33 ÖZELÇİ / SİMİL, s.1735-1736.

vada davacılar işyerlerinin yıkırılmasma ilişkin işlemin iptali istemiyle dava açmışlar, bilahare davalı idarece işyerinin elektriğinin kesileceğini bildirilmesi üzerine verdikleri dilekçeleri ile davalarının belediye hizmetlerinin kesilmesine yönelik olarak incelenmesini talep etmişlerse de Danıştay Altıncı Dairesinin 5/12/1975 tarihli ve E. 1974/3666, K. 1975/5468 sayılı kararı ile “... *dava dilekçesindeki sebebin ve talebin sonradan değiştirilmesine (islah) imkan olmadığından davanın açılan istemden farklı olan yeni istemle yani belediye hizmetlerinin kesilmesine hasren incelenmesinin mümkün olmadığı*” gerekçesiyle davacıların dava açma süresi geçtikten sonra ileri sürdükleri talepleri hakkında karar verilmesine yer olmadığına dair karar verilmiştir³⁴.

Bununla birlikte iptal davalarında Askeri Yüksek İdare Mahkemesi islah kurumunu Danıştay göre daha esnek yorumlamakta ve bazı durumlarda islah kurumunun uygulanabileceğini verdiği kararlarla ortaya koymaktadır³⁵. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1. Dairesinin 9/5/1989 tarihli ve E. 1988/300, K. 1989/219 sayılı kararıyla³⁶; “...*İdari yargılama kanunlarında boşluk bulunan hallerde, hukuk yargılamasına egemen olan ilkelerin bağdaşırılığı ölçüsünde idari yargıda uygulanabilecekleri ve bunlardan yararlanılabileceği*” yönünde gerekçelere yer verilmek suretiyle, davacının yeni dilekçesiyle, dava dilekçesini islah ederek doğrudan iptal davası yerine yargılamanın yenilenmesi davası ikame etmek suretiyle davanın konusunu değiştirmesi isteminin 1602 sayılı Kanun’un 56.maddesine aykırı olmadığını belirterek davacı tarafın islah istemini kabul etmiştir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1. Dairesinin 25/10/1994 tarihli ve E. 1993/1128, K. 1994/1185 sayılı kararıyla da³⁷; İdari yargıda islah müessesesi uygulama alanı bulmakla birlikte, davacının cevaba cevap dilekçesi ile önceki dava dilekçesinde talep etmediği bir başka sicilinin iptalini istemesinin mümkün olduğunu; ancak davacının daha önce açtığı davada verilen red kararları ile davacının diğer sicillerinin hukuki denetimi yapıldığından, bu sicillerin iptali konusunda yeniden inceleme yapılmasına kesin hüküm ilkesi engel olduğundan bahisle davacının bu yöndeki islah istemi reddedilmiştir. Son olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1. Dairesinin 7/5/1991 tarihli ve E. 1990/764, K. 1991/1549 sayılı kararıyla³⁸; “...*Davacı vekillerinin dava dilekçesini islahan, davacının 30/8/1990 tarihinde albaylığa terfi ettirilmeme işleminin dayanağını oluşturan 1989 yılı sicilinin iptalini talep*

34 Danıştay Dergisi, Yıl: 1976, Sayı. 22-23, s. 273-274.

35 ÖZELÇİ/ SİMİL, s.1737.

36 Karara Erişim için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013.

http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=130&ctg=000001000025

37 Karara Erişim için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013.

http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=129&ctg=000001000025

38 Karara Erişim için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013.

http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=131&ctg=000001000025

ettiği anlaşılmaktadır. Kurulumuzca yapılan inceleme sonucunda; davacı vekillerinin dava dilekçesini ıslah talebi uygun görülmüş olup, davalı idarenin ikinci savunmasında yer alan bu husustaki itirazlarına itibar edilmemiştir...” şeklinde gerekçelere yer verilmek suretiyle davacının ıslah talebi kabul edilmiştir.

2. Tam Yargı Davalarında Islah Sorunu

Tam yargı davaları gerek dava açma yöntemi gerekse sonuçları itibarıyla iptal davalarından farklılıklar gösterir. İptal davasında sadece davacının dava konusu edilen işlemin iptalini isteme hakkı bulunurken tam yargı davalarında, davacı davalı idareden zarara uğradığı bir hakkın yerine getirilmesinin ikamesini de istemektedir. Bu yönleriyle bir değerlendirme yapıldığında iptal davalarının objektif, tam yargı davalarının ise subjektif nitelikli olduğu söylenilebilir³⁹.

Tam yargı davalarında ıslah sorunu en çok istem sonucunda tazminat miktarının ıslahı konusunda yaşanmaktadır. Tazminat miktarına bağlı olarak son günlerde ortaya çıkan bir başka sorun ise talep tazminat miktarına bağlı olarak aleyhe hükmedilen vekâlet ücretidir. Bu nedenle bu bölüm tam yargı davalarında tazminat miktarı sorunu ve vekâlet ücreti sorunu ile kanun yollarında ıslah olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

a) Tam Yargı Davalarında Dava Konusu Miktarın Islahı Sorunu

Danıştayın yerleşik içtihadına göre davacının ilk açtığı davada tazminat miktarını kesin olarak belirtmeleri gerekmekte olup daha sonra verilen dilekçelerle dava konusu miktarın değiştirilmesine imkan bulunmadığı gibi idari yargıda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması talebiyle dava açılmasına da cevaz verilmemektedir.

Danıştay fazlaya ilişkin hakların saklı tutulmak suretiyle açılan davalarda dava açma süresi aşılabacağı gerekçesiyle davanın ıslahını kabul etmemektedir⁴⁰. Bu kapsamda açılan bir dava Danıştay Onuncu Dairesinin 15/5/1992 tarihli ve E:1991/2716 K: 1992/2050 sayılı kararıyla; “...davacının fazlaya ilişkin haklarını saklı tutarak açmış olduğu ilk tazminat davasında yaptırılan bilirkişi incelemesiyle saptanan zararın istemini aşan bölümünün tazmini istemiyle açtığı dava; idari yargıda, idari eylem veya işlemlerden doğan zararın tazmininin ancak süresi içinde açılacak davalar yoluyla istenebileceği, fazlaya

39 GÖZÜBÜYÜK / TAN, s.260-261., GÖZÜBÜYÜK Şeref, **Yönetmelik Yargı** 32. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2012, s.266-267.

40 Burada verilen kararlar Anayasa Mahkemesinin 12/6/2008 tarihli ve E.2004/103,K.2008/121 sayılı kararında itiraz yoluna başvuran mahkemenin gerekçesinden alınarak aktarılmıştır. Karara erişim için bkz. Erişim Tarihi:27/12/2013 http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2641&content=

ilişkin haklar saklı tutularak süresi geçirildikten sonra yeniden tam yargı davası açılmasına olanak bulunmadığı” gerekçesiyle reddedilmiştir. Yine Danıştay Onikinci Dairesinin 15/1/1974 tarihli ve E:1970/5100 K:1974/22 sayılı kararında, davacıardan ölenin eşi ve iki çocuğu için onbeşer bin lira maddi tazminat istenmiştir. Bilirkişi incelemesinde eşin maddi zararının 25.143 lira, çocuklardan birininki 25.927, diğerininki ise 28.930 lira olarak saptanmıştır. Danıştay isteğe bağlı kalarak eş ve çocuklar için onbeşer bin lira maddi tazminata hükmetmiştir⁴¹.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de iptal davasındaki esnek tutumunu tam yargı davalarında sertleştirmiş ve bu konuda Danıştayın içtihadına benzer kararlar vermiştir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1. Dairesinin 5/10/2005 tarihli ve E. 2005/686, K. 2005/728 sayılı kararıyla⁴² 1602 sayılı Kanun’un 46/son maddesi uyarınca, idari yargıda fazlaya ilişkin haklarında saklı tutulması müessesesi mevcut olmadığından, hesap bilirkişi raporunun tebliğini müteakip açılan ve ıslah niteliğinde olduğu anlaşılan ek davanın süre aşımı yönünden reddine karar vermiştir.

İdari yargı yerleri tarafından ıslah kurumunun kabul edilmemesi davacılara açacakları tam yargı davalarında dava konusu miktarı belirlemek için önce 2577 sayılı Kanun’un 13. maddesi hükmü uyarınca idareye müracaat ederek süre kazanmaları ve bu süre içerisinde de gerçek zararı tespit ettirerek tespit edilen miktar üzerinden dava açmaktan başka çare bırakmamaktadır. Bu durumun dava açıldıktan sonra işletilmesi de mümkün değildir. Zira bu süreçte dava açma süresi sona erecektir. Bu nedenle bu yolun da pratikte pek uygulama alanı olmadığı ya da en azından sorunlara sebebiyet verebileceği değerlendirilmektedir.

Bu konuda AYİM’de açılan bir tam yargı davasında bilirkişi raporu ile tespit edilen maddi zararını öğrendikten sonra davayı açtığı sırada raparla belirlenen miktardan az olan talep sonucunun ıslah yoluyla arttırılmasına yönelik talebinin mahkemece kabul edilmemesi nedeniyle hak ettiği maddi tazminatın önemli bir kısmından mahrum kaldığı ve bu nedenle adil yargılanma, mülkiyet ve etkili başvuru haklarının ihlal edildiğinden bahisle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmuştur. Başvurucunun açtığı dava devam ederken 6459 sayılı Kanun yürürlüğe girmemiştir. Nitekim başvurucu hakkında verilen AYİM kararı 14/11/2012 tarihinde kesinleşmiş olup, başvurucunun 30/4/2013 tarihinde yürürlüğe

41 Bu konuda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması istemli olarak Danıştay Sekizinci Dairesinin 7/10/2003 tarihli ve E.2003/590, K.3003/3845 sayılı karar metni için bkz. Cafer ERGEN Cafer, **İdari Yargıda Dava Açma Süreleri**, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara,2007, s.682- 683.

42 Karara Erişim için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013.

http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=4242&ctg=000001000025

giren ıslahla ilgili düzenlemelerden de yararlanması da mümkün olmamıştır.

Anayasa Mahkemesince Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkı yönünden yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç kapsamında ölçülülük değerlendirmesinde bulunulmuş başvuruya konu yargılamada ıslaha yönelik talep hakkı kısıtlanan başvurucunun, bilirkişi tarafından hesaplanan 96.249,00 TL maddi tazminatın ancak 50.000,00 TL'lık kısmına kavuşabildiği tespitinde bulunduğu sonradan sonra bu şekilde tazminat alacağına kayda değer bir kısımdan mahrum kalan ve lehine adli yardım kararı verilmiş olması itibarıyla maddi durumunun elverişsiz olduğu anlaşılan başvurucunun, katlanmak zorunda bırakıldığı külfetin, hedeflenen meşru amaçlarla orantısız olduğu; dolayısıyla müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna ulaşıldığı gerekçesiyle başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir⁴³.

Anayasa Mahkemesi 2016 yılında aynı konuda aynı gerekçelerle iki ihlal kararı daha vererek bu konudaki içtihadını pekiştirmiştir⁴⁴. Bu kapsamda 6459 sayılı Kanun ile ıslahla ilgili düzenlemelerin yürürlüğe girdiği 30/4/2013 tarihinden önce açılıp yargılaması devam eden davalarda da davacıların talep sonucunun arttırılmasına ilişkin ıslah talepleri çözümlendirilmek suretiyle uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

b) Tam Yargı Davalarında Aleyhe Vekâlet Ücreti Sorunu

2/11/2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile idarenin taraf olduğu davaların, idarenin bünyesinde görev yapan kadrolu hukuk müşavirleri ve avukatlar tarafından takibi öngörülmüş ve davanın reddi halinde idare lehine vekalet ücretine hükmedilmesi düzenleme altına alınmıştır.

43 Bkz. *İbrahim Can Kişi*, B. No. 2012/1052, 23/7/2014, §§.42-45.
Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/9a226ca4-0813-4eba-82c9-0b542ce53997?wordsOnly=False>

44 Bkz. 1) *Bahadır Uçar*, B. No. 2013/8045, 7/1/2016, §§.45-47.
Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/eb182b9f-fdb2-445b-94ff-d38e4686317a?wordsOnly=False>
2) *Elif Mutlu ve Ferhat Mutlu*, B. No. 2013/3711, 7/1/2016, §§.94-96.
Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/5b3457d2-1523-4e0f-8d7a-33442ded39c6?wordsOnly=False>

659 sayılı KHK'nın 14. maddesi⁴⁵ hükmü uyarınca tahkim usulüne tabi olanlar dâhil adli ve idari davalar ile icra dairelerinde idarelerin vekili sıfatıyla hukuk birimi amirleri, muhakemat müdürleri, hukuk müşavirleri ve avukatlar tarafından yapılan takip ve duruşmalar için, bu davaların idareler lehine neticelenmesi halinde, bunlar tarafından temsil ve takip edilen dava ve işlerde, ilgili mevzuata göre hükmedilmesi gereken tutar üzerinden idareler lehine vekâlet ücreti ödenmesi öngörülmüş bulunmaktadır.

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere medeni hukuk muhakemesi sisteminde yer alan ıslah müessesesinin, idari yargılama usulü için öngörülmediği için tam yargı davası açmak isteyen kişilerce davanın açıldığı tarihte uğradıkları zarar miktarını tam olarak tespit etme imkânı olmaması karşısında her hangi bir hak kaybına uğramamak için dava açarken tazminat taleplerini zorunlu olarak yüksek tutmaktadırlar. Ancak 659 sayılı KHK'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte bu defa talep edilen tazminat miktarının bilirkişi tarafından tespit edilen miktardan yüksek olması durumunda talep edilen tazminat miktarı ile bilirkişi tarafından tespit edilen ve hükme esas alınan tazminat miktarı arasındaki fark üzerinden aleyhe vekâlet ücreti ödemek zorunda kalmışlardır.

Söz konusu KHK nedeniyle bazı davalarda hükmedilen tazminat miktarı kadar aleyhe vekâlet ücreti ödeme durumuyla karşı karşıya kalınan davalar görülmeye başlanılmıştır. Bunun üzerine böyle bir sorunla karşı karşıya kalan bir başvuru mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğinden bahisle bireysel başvuru kapsamında Anayasa Mahkemesine müracaat etmiştir.

Anayasa Mahkemesi ilk kararını 7/11/2013 tarihinde *Özkan Şen* başvurusunda vermiştir⁴⁶. Mahkemenin söz konusu kararında; dava sürecine

45 659 sayılı KHK'nın maddeleri için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.659.doc>

46 *Özkan Şen*, (B. No. 2012/791) kararının tamamına erişim için bkz. Erişim Tarihi: 27/12/2013. http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000645&content=

Kararın gerekçe kısmı özetle şöyledir; "...Başvurucunun tam yargı (tazminat) davasını açtığı 29/7/2011 tarihi itibarıyla 1602 sayılı Kanun'da, dava dilekçesinde belirtilen talep konusu miktarın sonradan ıslah yoluyla değiştirilmesine veya dava sonucunda haksız çıkan davacının, her halükarda davalı idare lehine reddedilen miktar üzerinden nispi vekâlet ücreti ödenmesini öngören bir düzenleme bulunmamaktadır.

Tazminat alacağı miktarı, ancak bilirkişi incelemesi ve benzeri araştırmalardan sonra mahkemenin takdir yetkisi çerçevesinde belirlenebilen bir olgudur. Tazminat müessesesinin bu özelliği gereği, hak kazanılan tazminat miktarının dava açılmadan önce tam olarak bilinmesi veya öngörülmesi mümkün değildir. Dava açılması aşamasında karşı karşıya kalınan bu belirsizliğin, talep miktarının sonradan düzeltilmesi (ıslah) yoluyla aşılması da 1602 sayılı Kanun gereği 2/11/2011 tarihi öncesinde mümkün olmadığından, hak kaybına uğramak istemeyen davacılar için, tazminat taleplerine ilişkin miktarları yüksek tutmaktan başka seçenek bulunmamaktadır.

Başvurucu da bu şartlar altında düzenlediği 29/7/2011 tarihli dilekçe ile idare aleyhine tam yargı

yer verildikten sonra başvuruçunun davanın açıldığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, bilirkişi raporlarının tamamlanmasından sonra fazlaya ilişkin taleplerinden feragat etmesine rağmen bunun mahkemece kabul edilmeyerek hak kazandığı tazminatın yaklaşık 3/4'ünü vekâlet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvuruçunun açısından anlamsız hale geldiği, dolayısıyla yapılan müdahalenin ölçülü olmadığı gerekçesiyle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar vermiş ve mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahale nedeniyle başvuruçuya 8.000,00 TL manevi tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

Anayasa Mahkemesine dava konusu tazminat miktarının belirlenemediği nedenlere dayalı olarak hak kaybına uğramamak için talep konusunun yüksek tutmak suretiyle aleyhe nisbi vekalet ücreti ödemek zorunda bırakıldığından bahisle bireysel başvurunun yapılmaya başlandığı 23/9/2012 tarihinden itibaren geçen 3 yıl 6 aylık süre içinde idari yargı alanında verilen 241⁴⁷ ihlal kararının 25'i bu konuda verilmiştir⁴⁸. Söz

davası açarak 200.000,00 TL maddi, 100.000,00 TL manevi tazminat talebinde bulunmuştur. AYİM önündeki davalarda haksız çıkan davacı aleyhine ve davalı idare lehine vekalet ücreti ödenmesine ilişkin 659 sayılı KHK'nin 14. maddesindeki düzenleme, 2/11/2011 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu düzenlemeyi dikkate alan AYİM'de başvuruçunun lehine toplam 25.311,00 TL tazminata hükmettikten sonra başvuruçunun, reddedilen fazlaya ilişkin tazminat talepleri üzerinden davalı idareye 18.531,34 TL vekalet ücreti ödemesine karar vermiştir. Görüldüğü üzere başvuruçunun, hak kazandığı 25.311,00 TL tazminatın ancak 6.779,66 TL'lik kısmına kavuşabilmiştir. Bu nedenle AYİM'in tazminata ilişkin bu kararının etkili bir sonuç doğurmadığı, başvuruçunun tazminat alacağı önemli bir kısmından mahrum kaldığı ve bu durumun başvuruçunun mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahale oluşturduğunda kuşku yoktur...

... Somut olayın koşulları bir bütün halinde değerlendirildiğinde, başvuruçunun maddi durumunun elverişsiz olması nedeniyle lehine adli yardım kararı verildiği, ayrıca dava açıldığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, bilirkişi raporlarının tamamlanmasından sonra fazlaya ilişkin taleplerinden feragat etmesine rağmen bunun mahkemece kabul edilmediği ve hak kazandığı tazminatın yaklaşık 3/4'ünü vekâlet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvuruçunun açısından anlamsız hale geldiği dikkate alındığında yapılan müdahalenin ölçülü olduğu söylenemez. Belirtilen nedenlerle, başvuruçunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir..."

47 **Bireysel Başvurda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları**, Hazırlayan: Mehmet Sadık Yamalı, Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, Ankara, 2016, s.IV.

48 Benzer yöndeki kararlar için bkz. *Sadık Koçak ve diğerleri*, B. No. 2013/841, 23/1/2014; *Mehmet Orhan ve diğerleri*, B. No. 2012/1258, 19/11/2014; *Tanju Taş*, B. No. 2014/9052, 11/12/2014; *Fatih Uyalım*, B. No. 2012/1025, 30/12/2014; *Mustafa Özer*, B. No. 2014/4683, 21/1/2015; *Metin Taşdemir*, B. No. 2014/6991, 26/2/2015; *Nevriye Sağır ve Salim Sağır*, B. No. 2014/6129, 20/5/2015; *Mehmet Tekin*, B. No. 2013/7611, 20/5/2015; *Kazım Orhan*, B. No. 2013/7875, 20/5/2015; *Muhammet Gökhan Özmen*, B. No. 2013/7872, 20/5/2015; *Mustafa Coşğun*, B. No. 2013/7873, 20/5/2015; *Oğuzhan Kozacıoğlu*, B. No. 2013/4513, 24/6/2015; *Altuğ Duran*, B. No. 2013/7876, 24/6/2015; *Erdem Özgenç*, B. No. 2013/8732, 24/6/2015; *Bekir Karadurna*, B. No. 2013/9658, 24/6/2015; *Galip Kocuk*, B. No. 2014/5639, 24/6/2015; *Buğrahan Babacan*,

konusu dönemde verilen 83'ü ihlal kararının makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesi nedeniyle verilmiş olması dikkate alındığında geriye kalan 158 başvurunun yaklaşık %15'i bu kapsamda verilmiş olması oldukça dikkat çekicidir.

Anayasa Mahkemesince verilen 25 ihlal kararının büyük bir bölümü de AYİM kararlarından kaynaklanmış olup, çoğu askeri personel tarafından açılmıştır. Bu kapsamda en fazla başvuru askeri öğrencilik statüsü sona eren başvuru yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesi ihlal kararı verirken dikkate aldığı ölçüt hükmedilen aleyhe vekâlet ücretinin hükmedilen tazminat miktarının %15'ini aştığı durumlarda ihlal kararı vermektedir. Mahkeme yaptığı ölçülülük testinde bu oranın altında kalan durumlarda ise mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar vermektedir.

Anayasa Mahkemesi bir başvuru açtığı tazminat davasında hak kazandığı 43.690,19 TL tazminat ve vekâlet ücreti karşısında 5.548,81 TL avukatlık ücreti ödeme yükümlülüğü altına girdiği ve bu nedenle de mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yaptığı başvuruda Anayasa Mahkemesi verdiği kararda özetle; başvuru aleyhine avukatlık ücreti ödenmesini öngören düzenlemenin tek başına mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği anlamına gelmeyeceği, söz konusu düzenleme sonucu gerçekleşen müdahalenin ölçülü olup olmadığının da incelenmesinin gerekli olduğu, somut olayın koşulları bir bütün halinde değerlendirildiğinde, başvuru dava açtığı sırada ıslah imkânının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla talebini yüksek tuttuğu, hak kazandığı tazminat ve vekâlet ücreti karşısında ödeme yükümlülüğü altına girdiği vekâlet ücretinin kazanılan tutarın yaklaşık % 13'ü oranına tekabül ettiği, söz konusu avukatlık ücretinin karşı tarafa ödenmesine ilişkin AYİM kararının hükmedilen tazminat miktarını anlamsız kıldığı, başvuru tazminat alacağından tamamından ya da önemli bir kısmından mahrum kaldığı ve bu durumun başvuru mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahale oluşturduğu ve ölçüsüz olduğunun söylenemeyeceği, bu nedenle yapılan müdahalenin ölçülü olduğu anlaşıldığı gerekçesiyle başvuru Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar verilmiştir⁴⁹.

B. No. 2013/9661, 9/9/2015; *Burak Levent Kaya*, B. No. 2013/100, 6/10/2015; *Oktay Can*, B. No. 2013/6379, 14/10/2015; *Hakan Atmaca*, B. No. 2013/7871, 4/11/2015; *Ali Pakkan*, B. No. 2013/8796, 4/11/2015; *Melih Tataroğlu*, B. No. 2013/1766, 1/12/2015, *Lütfi Karaca*, B. No. 2013/6808, 4/2/2016; *Aynur Özdemir ve diğerleri*, B. No. 2013/2453, 24/3/2016.

49 *Mustafa Coşgun*, B. No. 2013/7873, 20/5/2015. §§.41-45.

Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/5b0178cc-66c7-431f-af84-07a45bcaa660?wordsOnly=False>

Öte yandan, ilk yapılan başvuru dilekçelerinde ileri sürülmeyen ancak Anayasa Mahkemesine başvuru yapıldıktan sonra aleyhe ödenilen vekâlet ücreti nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan iki başvuruda Anayasa Mahkemesi bu hak yönünden yaptığı inceleme sonucu verdiği kararlarda özetle; mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak otuz gün içinde şikâyette bulunulmadığından başvurunun bu kısmının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğu, gerekçesine yer verilmek suretiyle reddedilmiştir⁵⁰. Zira, Anayasa Mahkemesine nihai kararın tebliği tarihinden itibaren 30 gün içinde yapılan bireysel başvurularda dile getirilmeyen ihlal iddialarının bu süre geçtikten sonra ileri sürülmesi halinde Mahkemece incelenmesi mümkün değildir.

Tam yargı davaları da ıslah nedeniyle yapılan bireysel başvurulara konu karardan da anlaşılacağı üzere idari yargıda ıslah kurumunun olmayışı davacıları hem gerçek anlamda uğranılan zararı tazmin imkânı vermediği hem de aleyhe vekâlet ücreti ödeme riski ile karşı karşıya bıraktığı görülmektedir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesine başvuru süresi içinde yapılan başvurularda Mahkemece yapılan ölçülülük testi sonucunda yapılan müdahale ile hedeflenen amacın dengelenip dengelenmediği sorulanmakta olup yapılan müdahalenin ölçüsüz olması durumunda Anayasa'nın 36. maddesinin ihlal edildiğine, ölçülü olması halinde ise Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine dair kararlar verildiği gözlemlenmiştir.

c) Temyiz ve Karar Düzeltme Aşamasında Islah Sorunu

Danıştayın davanın ıslahı konusundaki tavrı temyiz ve karar düzeltme aşamasında da aynı yönde olup ıslah kurumunun bu aşamalarda da uygulanamayacağı yönünde kararlar vermiştir⁵¹. Örneğin Danıştay Altıncı Dairesinin 7/5/2008 tarihli ve E. 2006/3758, K. 2008/2782 sayılı kararıyla davalı idare tarafından temyiz süresi geçirildikten sonra verilen ek dilekçeyle mahkeme kararının yargılama giderleri ve vekalet ücreti yönünden de bozulması istenilmesi üzerine Danıştay, “ilk temyiz dilekçesinde belirtilen istemlerden farklı olarak temyiz isteminin genişletilmesi mümkün olmadığı” gerekçesiyle davalı idarenin ıslah talebi incelenmeksizin reddedil-

50 1) Mehmet Karakısa, B. No. 2013/7971, 15/10/2015. §§.28-37.
Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/0e32e57e-ae49-499e-830e-4eecc1f7bfa?wordsOnly=False>

2) Aziz Dinler, B. No. 2013/8787, 15/10/2015. §§.27-36.
Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/0de57700-23ab-4fb7-8251-76a62bc6fb33?wordsOnly=False>

51 KAYA / AKCAN, s. 140.

miştir⁵². Yine Danıştay Beşinci Dairesinin 8/12/1987 tarihli ve E.1985/815, K. 1987/1723 sayılı kararıyla davanın genişletilmesi yasağına vurgu yapmaksızın idare tarafından temyiz aşamasında, idari işlemin tesisine neden olarak ileri sürdüğü yeni sebeplerin incelenmesi yönündeki istemini de, "böyle bir incelemenin 'temyiz'in amacını ve sınırlarını aşması nedeniyle, hukuken mümkün olmadığı" gerekçesiyle reddettiği kararları da bulunmaktadır⁵³. Bir başka dosyada da Danıştay Onuncu Dairesinin 31/5/1989 tarihli ve E. 1988/1621, K. 1989/1182 sayılı kararıyla "... davacının ilk dilekçedeki talebinden farklı olarak tarafına ödenmeyen maaş ve özlük haklarının faiziyle birlikte ödenmesi, açıkta geçen sürenin tamamının emeklilik ve derece yükselmesine sayılması ve tarafına maddi ve manevi tazminat ödenmesi yolundaki talepleri başlangıçtaki davada yer almadığı ve davayı genişletmesi mahiyetinde olduğu" gerekçesiyle söz konusu taleplerinin reddine karar verilmiştir⁵⁴.

Bununla birlikte Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin yaklaşımı Danıştayın yaklaşımından farklıdır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 1. Dairesinin 9/5/1989 tarihli ve E. 1988/300, K. 1989/219 sayılı kararıyla⁵⁵ yargılamanın yenilenmesi aşamasında ıslahı kabul etmiştir.

II. AİHM'İN DAVANIN ISLAHINA YAKLAŞIMI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 2009 yılında verdiği *Okçu/Türkiye*⁵⁶ davasında idari yargıda tam yargı davaları yönünden dava konusu değerlerin ıslah yoluyla artırılması yönteminin bulunmamasını eleştirmiş ve Mahkeme AİHS'nin "Etkili başvuru hakkı" kenar başlıklı 13.maddesinin, adil yargılama hakkının ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM tarafından verilen söz konusu ihlal kararında Türk idari yargısında, davacılar yönünden tazminat tutarının değer kaybını giderecek şekilde yapılandırılmış etkili bir itiraz yolunun bulunmadığını belirtilmiş ve medeni yargılama usulünün aksine idari yargıda davacıya, dava devam ederken ilk başta istem konusu yapılan tazminat tutarının yeniden değerlendirilmesini isteme hakkı verilmediğine vurgu yapılmıştır.

Mahkeme ayrıca Türk Hükümetinin, başvuranın alacağı tamamını elde etmek için bilirkişilerin belirlediği tutarı öğrendikten sonra, ayrıca bir tam yargı davası açma imkanı olduğu yönündeki iddiasını da ikna edici bulmayarak Danıştayın bu konuyla ilgili farklı kararlarının olduğu

52 Danıştay Dergisi Yıl:2008, Sayı:119, s.238-239.

53 Danıştay Dergisi Yıl:1988, Sayı:70-71, s.275-277.

54 Danıştay Dergisi Yıl:1990, Sayı:76-77, s.741-744.

55 Karara Erişim için bkz. Erişim tarihi: 27/12/2013.

http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=130&ctg=000001000025

56 *Okçu Türkiye* kararının Türkçe tercümesi için bkz. Erişim Tarihi:28/12/2013.

<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/39515-03.pdf>

ve bu nedenle böyle bir yöntemin uygulamada pek fazla başarı şansı olmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir.

Sonuç olarak AİHM, Türk İdare Hukukunun, Devletin sorumluluğuna giren bir tazminat davasında, davacıların yargılamanın yavaş ilerlemesinden doğan zararlarını ortadan kaldıracak yeterli bir gözetim getirmediğine karar vermiştir⁵⁷.

İdari yargı alanında AİHM'in *Okçu/Türkiye* kararından sonra da idari yargıda Anayasa'nın 90.maddesi işletilmek suretiyle uyuşmazlıklar çözülme kavuşturulamamıştır. Bu sorun ancak kanuni düzenleme yapılmak suretiyle giderilmiştir.

III. SORUNUN ÇÖZÜMÜ VE YASAL DÜZENLEME

Ülkemizde ıslah kurumu hem ilk derece mahkemeleri ve Danıştayda hem de Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde etkili bir müessese olarak işletilememiştir. Sorunun çözümü için 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinin Anayasa Mahkemesine götürülmesinden de bir sonuç alınamamış, AİHM'in verdiği karar üzerine de Türk idari yargısı ıslah kurumunu işletmemiştir. AİHM'in bu konuda verdiği kararların devam etmesi üzerine yasa koyucu çareyi yasal düzenleme yapmakta bulmuştur.

6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1.,3.,4., ve 5.maddeleri ile 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 46., 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 16 ncı maddesinin dördüncü fıkrasına eklemeler yapılarak dava konusu miktarın arttırılmasına olanak tanınmış ayrıca devam eden davalar için de bahsi geçen usul kanunlarına geçici maddeler eklenmiş ve böylece tazminat miktarının ıslah yoluyla arttırılmasına imkân sağlanmıştır⁵⁸. Böylelikle en azından tam yargı davalarında yukarıdaki yasal düzenlemelerle idari yargının en sorunlu alanlarından biri çözüme kavuşturulmuştur.

6459 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeler uyarınca idari yargı alanında açılan tam yargı davalarında talep konusu miktarın arttırılmak ıslahı bir defaya mahsus olmak ve harcı peşin olarak yatırılmak suretiyle nihai karar verilinceye kadar yapılması mümkündür.

Söz konusu düzenleme uyarınca dava açıldığında talep edilen maddi tazminatın yanısıra dava açıldığında talep edilmeyen manevi tazminata da karar verilmesi gibi daha önce hiç talep konusu yapılmamış hususların ıslahla dava kapsamına dahil edilmesi mümkün değildir. 2577 sayılı Ka-

57 ÖZELÇİ/ SİMİL, s.1745.

58 6459 sayılı Kanunun metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi:28/12/2013.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130430-1.htm>

nun'un 16. maddesinin dördüncü fıkrası buna cevaz vermez⁵⁹.

Bu düzenleme uyarınca uygulamada ıslah talepleri üzerine yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. 6459 sayılı Kanun kapsamında karar düzeltme aşamasında yapılan ıslah talebi bölge idare mahkemesince davacının ıslah talebinin mahkemeye iletilerek bir karar verilmesi sağlanmamıştır. Bu nedenle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği ileri sürülerek yapılan başvuruda Anayasa Mahkemesi verdiği kararda öncelikle Danıştay Onbeşinci Dairesinin, 19/2/2014 tarihli ve E.2013/3778, K.2014/881 sayılı kararına atıf yaparak 6249 sayılı Kanun uyarınca tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın -kanun yolu aşaması dahil- yürürlük tarihinde derdest olan davalarda uygulanmasına imkan tanıdığı bu kapsamda mahkemelerce istemle bağlı olma kuralı uygulanmak suretiyle verilen kararlara karşı taraflardan birinin -kanun yoluna başvurmuş olması şartıyla- davacı veya davacıların artırılan miktara isabet eden harcı ödemek suretiyle kararı veren Mahkemeye verecekleri dilekçe ile bir defaya mahsus olmak üzere dava dilekçesinde gösterilen miktarı artırmalarının mümkün olduğu tespitinde bulunmuştur. Mahkeme kararda özetle; "... Başvurucunun tazminat miktarının arttırımına yönelik usulüne ve süresine riayet edilerek yapılan ıslah talebi hakkında bir karar verilmemiş olması 2577 sayılı Kanun'un 16. maddesinin (4) numaralı fıkrası ile geçici 7. maddesinde bulunan kurallara aykırı bir durum olup "öngörülemez" niteliktedir, Başvurucunun ıslah talebi hakkında bir karar verilmeksizin karar düzeltme talebinin reddedilerek davanın sonlandırılması neticesinde başvurucunun mahkemeye erişim hakkını ihlal edildiği sonucuna varılmıştır." gerekçelerine yer vermek suretiyle Anayasa'nın 36. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir⁶⁰.

Bu kapsamda uygulamada başka sorunların çıkıp çıkmayacağı bilinmemekle birlikte medeni usul hukuku alanında uygulama pratiklerinden hareketle idari yargı alanında da manevi tazminat miktarının da ıslahla arttırılabileceği, zararın birden fazla zarar kalemlerinden meydana gelmesi halinde ve bir kalem için ıslah talebinde bulunması diğer zarar kalemleri için ıslah talebinde bulunmaya engel olmayacağı, bozma kararı üzerine derece mahkemesince esas incelemesi yapılması halinde ıslah imkanı olduğu⁶¹ yönünde görüşler ileri sürülmüş ise de, bu görüşlerden sadece bozma sonrası olmamakla birlikte başvurucunun temyiz aşamasında ıslah talebinde bulunması nedeniyle başvurucunun ıslah talebi sonucu maddi tazminat miktarı hakkında karar verilmesi için dosyanın Danıştay

59 KARAKUŞ, s.394.

60 Mükremin Eroğlu, B. No. 2013/9025, 6/1/2016, §§.50-52.

Karar metnine erişim için bkz. Erişim Tarihi: 12/5/2016

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/3b390259-fe08-4220-8cbc-30df84faaa79?wordsOnly=False>

61 KARAKUŞ, s. 396-415.

tarafından idare mahkemesine gönderildiği bilgisine ulaşılmıştır.⁶² Bunun dışında uygulamada diğer görüşlerin hayata geçip geçmediği konusunda yapılmış bir çalışma veya veri bulunmadığından söz konusu savlar konusunda çıkarımlarda bulunmak mümkün değildir.

SONUÇ

Türkiyede her yargı düzeninin kendine özgü bir yargılama usulü ve bir de yargılama usulü kanunu bulunmaktadır. İdari yargı alanında yapılan yargılamalarda uyulacak usul kuralları da 2577 sayılı Kanun ve 1602 sayılı Kanun'da belirtilmiştir. Bu yargılama usulü kanunlarında ıslah kurumunun açıkça yer almaması uygulamada özellikle tam yargı davalarında dava açarken belirlenen uyuşmazlık konusu miktarın sonradan arttırılamaması veya dava açarken zarar miktarının bilinmemesi nedeniyle talep konusu miktarın yüksek tutulması sonucu davanın reddedilen kısmı üzerinden ödenen aleyhe vekalet ücreti başta olmak üzere mahkemeye erişim hakkı kapsamında pek çok problemler doğurmuştur.

2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile 1602 sayılı Kanun'un 56. maddesinde bazı istisnai hallerde bu kanunlarda hüküm bulunmayan hallerde mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakameleri Kanunu'na yollama yapılarak uygulamada karşılamak sorunların çözüm alanı genişletilmek istenilmiş ise de, uygulamada hangi hallerde bu kuralların uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ihtilaflar ve farklı uygulamalarla karşılaşmıştır. Bu konuda Anayasa Mahkemesine yapılan başvurudan da bir sonuç alınamamıştır.

Ülkemizde yaşanan sorunlar AİHM kararlarına da yansımış ve özellikle tam yargı davalarında maddi tazminat miktarının dava açıldıktan sonra ıslah yoluyla arttırılamaması sonucunda mağdur olan kişiler tarafından yapılan başvurularda ülkemiz aleyhine ihlal kararları verilmiş ise de Türk İdari Yargısı Anayasa'nın 90. maddesini işletmemiş ve bu konuda mağduriyetler devam etmiştir.

Bunun üzerine yasa koyucu davanın ıslahı kurumunun idari yargıda uygulanmaması nedeniyle oluşan mağduriyetlerin giderilmesi ve AİHM içtihadına uyumlu normların geliştirilmesi kapsamında yapılan yasal değişikliklerle 2577 sayılı Kanun'a ve 1062 sayılı Kanun'a 6459 sayılı Kanun'un 1.,3.,4., ve 5. maddeleri ile eklemeler yapılmış ve böylece tazminat miktarının yargılama sürecinde ıslah yoluyla arttırılmasına imkân sağlanmıştır.

6459 sayılı Kanun'unda yer alan düzenlemelere göre tazminat miktarının ıslah yoluyla karar düzeltme aşamasında talep edilip dikkate alınmaması nedeniyle anayasada güvence altına alınan haklarının ihlal edildiği

62 İlker Başer ve diğerleri, B.No. 2013/1943, 9/9/2013, §§.26, 52.

iddiasıyla sadece bir başvuru yapılmış ve ihlal kararı verilmiştir. Bu konuda hem mahkeme hemde kanun yollarında söz konusu yasal düzenlemenin uygulamasından kaynaklı başka sorunların bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte yapılan düzenleme sonucu yargılama sürecinde talep konusu tazminat miktarının arttırılmasından kaynaklanan sorunların çözüme kavuşturulduğu ve davacıların talep konusu miktarı sonradan değiştirememeleri nedeniyle gereksiz aleyhe vekalet ücreti ödeme külfetinden kurtarıldığı ve mahkemeye erişim hakkı nedeniyle muhtemel ihlal kararlarının verilmesinin önüne geçildiği söylenebilir.

Sonuç olarak; davanın ıslahı konusunda Türk yargı sisteminin konuyu içtihatla çözüme kavuşturamaması bir eksiklik olarak görölmekle birlikte, sorunun yasal düzenleme ile çözüme kavuşturulmasının hukuk sistemimiz ve insan hakları bilincinin gelişimi bakımından önemli bir adım olarak kabul edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

BİLGİN Mahmut, **Hukuk Yargılamasında Islah**, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

Bireysel Başvurda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları. Hazırlayan: Mehmet Sadık Yamlı, Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, Ankara, 2016.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1971, Sayı: 2.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1976, Sayı: 22- 23.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1984, Sayı: 52- 53.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1987, Sayı: 64- 65.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1988, Sayı: 70- 71.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1990, Sayı: 76- 77.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1991, Sayı: 81.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1996, Sayı: 90.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1998, Sayı: 94.

Danıştay Dergisi, Yıl: 1999, Sayı: 98,

Danıştay Dergisi, Yıl: 2000, Sayı: 101.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2000, Sayı: 102.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2003, Sayı: 105.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2005, Sayı: 110.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2008, Sayı: 119.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2009, Sayı: 122.

Danıştay Kararlar Dergisi, Yıl: 1970, Sayı: 135-138.

Danıştay Kararlar Dergisi, Yıl: 2003, Sayı: 2.

Danıştay Kararlar Dergisi, Yıl: 2004, Sayı: 5.

Danıştay Onikinci Daire Kararları, Birinci Kitap, Cilt: II, Ankara, 1976.

ERGEN Cafer **İdari Yargıda Dava Açma Süreleri**, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, **Yönetmelik Yargı**, 32. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2012.

GÖZÜBÜYÜK Şeref / TAN Turgut, **İdare Hukuku**, Cilt:2, 5. Baskı, Ankara, 2012.

KARAKUŞ Mehmet, “*İdari Yargıda Islah*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.17, Ankara,2014.

KAYA Cemil / AKCAN Recep, “*Medeni ve İdari Yargıda Dava ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, (ÜHFM) Cilt: LXVII, S. 1-2, İstanbul, 2009.

KURU Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, 6. Baskı, Cilt:4, Demir Demir Yayınevi, İstanbul, 2001.

KURU Baki / ASLAN Ramazan / YILMAZ Ejder, **Medeni Usul Hukuku**, 25. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2014.

ÖZCAN Elvin Evrim, “*İdari Yargılama Hukukunda Islah*” **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Ankara, 2011.

ÖZELÇİ Aytaç / SİMİL Cemil, “*İdari Yargının İşlevi Yönünden Islah Kurumu*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı, İzmir, 2009.

ÖZGÜLDÜR Serdar, **Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları**, Yetkin Yayınevi, Ankara,1996.

PEKCANITEZ Hakan / ATALAY Oğuz/ ÖZEKES Muhammet, **Medeni Usûl Hukuku**, 12. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2011.

TUTUMLU Mehmet Akif, **Medeni Usul Hukukunda Islah**, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015.

ÜNLÜÇAY Mehmet, “*İdarenin Tazmin Borcu ve Enflasyon Olgusu*”, **Danıştay Dergisi**, Yıl: 1998, Sayı: 94.

YILMAZ Ejder, **Medeni Yargılama Hukukunda Islah**, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2011.